

KATOLIKUS VONATKOZÁSÚ ADATOK A XVII. SZÁZADBÓL

Az 1557. június 1-én tartott tordai országgyűlésen törvényt alkottak a rendek a hitbéli „mutua tolerantia”-ról, kimondván, hogy „mindenki követheti azt a hitet, amelyet akar, a régi vagy új szertartásokkal, csakhogy az új hit követői ne bántalmazzák a régi követőit”. Ehhez az idézethez Endes Miklós az a megállapítást fűzi, hogy „ez volt az a híres tordai határozat, mely a létező vallások egyenjogúságát legelőször iktatta törvénybe”.¹ Ennek ellenére ha mégiscsak azt látjuk, hogy az erdélyi római katolikus püspökség nemcsak betöltetlen maradt, de hivatáskörének betöltésére a legbelátóbb gondolkozású Bethlen Gábor is 1618-ban csak püspöki vikáriust nevezett ki Fejérdi Márton szepesi kanonok személyében,² azután ha az 1556. évi országgyűlés a szerzetesi rendeket — a ferenceseket kivéve — nemcsak anyagi javaiktól fosztotta meg, hanem egész Erdélyből ki is tiltotta, ámbár a szívós jezsuiták semmiféle kockázattól nem riadva vissza, törvény útján történt eltávolításuk ellenére is vissza-visszaszivárogtak — ebből tehát határozottan kiviláglik, hogy az egyes felekezetek között mégsem volt tökéletes az egyenjogúság; ennek pedig föltétlenül valami nagyon lényeges okának kellett lennie, aminek megértésére még az elfogultság látogatását is elkerülendő, csupán csak katolikus vallású tudósok magyarázatait idézem.

Először is Boga Alajos művét választom, amely Bochkor Mihálynak, a kolozsvári egyetemen az egyházjog professzorának munkájából idézi, hogy Erdélyben „a katolicizmus ügyét ugyanazok törekedtek előbbre vinni . . . akik az országot veszedelembé döntő törökellenes németpárti politikának voltak a hívei. Ily módon a katolikus vallás ellen küzdeni s az alkotmányt védeni s az ország fennállásáért harcolni együtt járó feladatá lett”.³ Ennek a világos és elfogulatlan megállapításnak kiegészítéséül csatolom a harmadik csikszéki tudós: Endes Miklós hasonló tartalmú meglátását, mondván, hogy „a fejedelemség 120 éve alatt Erdély nemzeti feladatot teljesített azzal is, hogy Erdély területét a kapcsolt részekkel együtt megmentette attól, hogy olyan legyen, mint a hódoltsági terület: kipusztuljon a magyar-

¹ Endes Miklós: Erdély három nemzete és négy vallása autonómiájának története. Bp., 1935. 140—41.

² I. h. 241.

³ Boga Alajos: A katolikus iskolázás múltja Erdélyben. Kolozsvár, 1930. 37.

ság, ... s a magyar kultúrából hírmondó sem maradjon. Pázmány Péter is elismerte, hogy az erdélyi fejedelemség történeti szükséglet volt, ... (mert) az uralkodó a hatalma alatt álló kis Magyarországot úgyszólván csak török védelmi hadtáp-területnek tekintette s a népet az egyes hadvezérek ezen alapuló, sokszor indokolatlan zaklatásától nem tudta, vagy talán nem is akarta megmenteni. ... A vallásügyi kérdések ezért kaptak politikai jelleget, ezért jelentette a magyarok közt a protestantizmus a magyarabb voltot.”⁴

Három katolikus tudósunknak eddig felsorolt megállapításához csatolhatnánk egy negyediknek, a hasonlóképpen kiválóan értékes Jancsó Benedeknek egy újabb vonással is gazdagító észrevételét. Szerinte ugyanis „volt még egy külpolitikai körülmény is, amely megmagyarázza, hogy a törökbarát politikának a katolikus magyarok között is igen sok híve volt...”⁵ A külpolitikai összefüggések taglalása azonban már nem lehet feladatunk.

A fenti idézatlánc és az itt nem idézhető sok tény ismeretében érthetjük csak meg, hogy különösen Erdélyben s a Párciumban katolikus részről miért nincsen számottevő folytatása a szépen megindult reneszánsznak, s miért hiányzik a kora barokk.

Az alább felsorolandó adattár csak csekély töredéke a lepergett századok katolikus vonatkozású erdélyi eseményeinek, megmentésüket azonban mégis szükségesnek gondolom.

*

Erdély történetéből eléggé ismeretes, hogy a Báthori Istvántól behozott jezsuitákat a rendek 1588. decemberi medgyesi gyűlése bárha kitiltotta az országból, de Carillo pater sürgetésére Báthori Zsigmond keresztülvitte, hogy az 1595 májusában Gyulafehérváron tartott diéta mégiscsak törölte a kitiltást elrendelő törvényt. Kétségtelenül nagy érdeme a jezsuitáknak, hogy a tanuló ifjúságnak nemcsak értelméhez, de lelkéhez is igyekezvén hozzáférni, ezért tanítási módszerük az akkori legmagasabb nevelési színvonalon állott, ámde a kapkodó és kegyetlen Báthori Zsigmond, valamint a Habsburg-uralom embertelen politikájától vissza nem riadásuk miatt a kolozsvári városi polgárság sehogyan sem tudott megbarátkozni velük. Ezért történhetett meg, hogy amikor Erdély népe végül is megelégtelve Básta és zsoldosai kegyetlenkedését, az eltávozott Báthori Zsigmond helyébe fejedelmet választott magának. — Székely Mózes, az új fejedelem, 1603 júniusában ostrom alá fogva Kolozsvárt, el is foglalta. Az ettől új erőre kapott s amúgy is felizgatott tömeg megtámadta a jezsuitákat, s az ő Farkas utcai kollégiumát s rendházát lerontotta.⁶ Székely Mózes azonban még ugyanabban az évben Brassó mellett csatát veszítve, maga is elesett, ekkor azután a zsarnok Básta kemény bosszútól hajtva, minden tekintet nélkül másfél esztendeig még kegyetlenebbül pusztított és gyilkolt.

Bocskai fellépéséig pedig mennyire elrémítő volt a helyzet mindenfelé, jól reá világít erre az a jelentés, amelyet Krausenegg Pál kamarai ta-

⁴ Endes i. m.

⁵ Jancsó Benedek: Erdély története. Kolozsvár, 1931. 107—08.

⁶ Veress Endre: A kolozsvári Báthory-egyetem története lerombolásáig, 1603-ig. Kolozsvár, 1906.

nácsos 1603. augusztus 19-én küldött fel Erdélyből, leírván, hogy „ahol hajdú és vallon jár, ott vagyon nincs többé”. A falvakat porrá égetik és minden marhát elhajtanak. „Gyulafehérvár a földig le van rombolva és égetve.” S bár az ezután következő két századon át ezernyi panasz ment Bécsbe a vallon katonaság gazdasági ellen, s bár maga a bécsi udvari kamara is elismerte a panaszok igazságát — miként Takáts Sándor megjegyzi —, vajmi kevés történt az elviselhetetlen sérelmek orvoslására.⁷ Nem csoda tehát, ha az ország egész népe a végsőkig el volt keseredve mindazok ellen, akiknek bármi közülük is volt a Habsburg-politikához.

1600. április 6-án Zechy István Kolozsvár városi fő-„B(író) uram küte Heltes Gaspart es Szeöczy Mihaly uramat gialuban az püspökhöz”. (Szabó András kolozsvári sáfárpolgár számadó regestuma 35. lap, a kolozsvári állami levéltárban.) Ez a püspök a jeles felkészültségű, tudós humanista Náprági (Náprágyi) Demeter volt, akinek egyéniségét értékes képben méltatta Jenei Ferenc a közelmúlt években. Náprági azonban, akinek — mint püspöknek — a Kolozsvár szomszédságában fekvő Gyalu volt a székhelye — mint erdélyi kancellár is — Rudolf császár pártjának volt exponens híve, alapjában véve semmiképpen sem lehetett Básta hadvezér kegyetlen eszközökkel való zsarnokoskodásának vak eszköze, amit különben már az Ecsedi Báthori István országbíróhoz, nemkülönbén Rákóczi Zsigmondhoz, Szokoly Miklóshoz, Rimay Jánoshoz fűződő egykori baráti viszony is lehetetlenné tett.⁸ Így tehát ifjabb Heltai Gáspáréknak Gyaluba történt küldetésében is inkább politikai célnak mernék föltételezni, minthogy ugyan csak a sáfárpolgár négy nappal ezután azt jegyezte fel, hogy „Eötves Andras ur[am] es Heltes Gaspar mentek Fejervarra”. (Sáfár 36, 125.) Hasonlóképpen ugyanide merem sorozni Heltus Gáspár és Masas Tamás adószedőknek három héttel a gyalui látogatás után, vagyis 1600. április 26-án írott elszámolását: „O(kegyel)m(é)k tanaczúl küldettek az fő pispeknek Dionisio Episcopo kévansagara az Vladikanak aranykupat”. (Adószedők számadása 31.)

Székely Mózesnek 1603. április 15-én történt fejedelemmé választása után Ghellien Imre kolozsvári főbíró számadása szerint 1603 „die 24 May Basta Uram hogj kj mene attam egy Nagy on palaczkot”, stb. (Számadás-könyv 435.) Az ezután eléggé rövid idő alatt lefolyt események ismereteselek lévén, idézeteimet Básta visszatérése után folytatom.

1603. „Az sok Jaygatassal valo Eotuen ezer forintos Sattz adonak fel zedesereol Valo Zamadas igy Keouetkezik fertalionkent” . . . Básta parancsára a császári fizetőmester kezéhez fl. 37.786/— „Azon sattu adobol varos züksegere keolt Aiandekban:” . . . „Item az Pater jesuitaknak in refusionem damnor[um] circa collegium perpessor[um] Generalis Vr[am] eo N(agys)aga parancsiolattjara Tanats akarattibol attak kez penzewl fl 400/—” „Masodczorys kenzeritettwnk Vgian eo gkg Adnja kez penzwl fl. 300/—” „Pro Memoria. Az Pater Jesuitaknak Varos penzebeol fizettenek az Sattu ado penzen keouül — tt. f. 265/—”

1603. október 12-én: „Ego Martinus Kaldi Socie(ta)tis Jesu, fateor nomine societatis n(ost)rae me asstestisses ex bonis Stephani Racouitz de-

⁷ Takáts Sándor: A magyar múlt tarlójáról. Bp., é. n. 215—16, 225.

⁸ Jenei Ferenc: Az utolsó magyar humanista főpap: Náprági Demeter. ItK 1965: 137—51.

mortui a dominis directoribus Matthia Köuendi et Georgio Gazner frameas nouem inauratas, scutellas stanneas sex, uerua quator, nestes duas superiores nigram, uiridem altera[m], unu[m] stragutu[m] rubrum, larida duo, unu[m] cacabum paruu[m] Actum die 12 Octobris Anno 1603. Id[em] qui supra mpria” (XV. sz. városi számadáskönyvbe betett külön cédulára írva.) „Rakowicz Istvan Deak Marhayat hordatuk el az Pookos Janos hazatul egj zekeressel hetwen eot penzert — f. den. 75” . . . Rakowicz marhaiban volt 10 ezüstös és aranyos szablya, egyet a bírák elajándékoztak, 9-et a Patereknek „mert az Paterek Basta Uramnak Paranchiolattawal veottek ki” (XV. sz. városi számadáskönyv 51. lap.)

1603. október 2-án Básta György parancsolja a kolozsvári tanácsnak és az egész közönségnek keményen meghagyja, hogy az általuk „el nem rontatott templom helyett más templom adattatván a Pater Jesuitáknak, a parochiához tartozó malom, kert, szőlővel együtt a Templomot által adják”. (KLt. Fasc. III. 62.)

1603. december 18-án „Az Pater Jesuitaknak in accessione damnor[um] kelleter ö Nga mandatumara ex deliberati(oue) Senaty (!) dnj (!) tt. f. 400.” „Item 15 köbol búzat adatot Biro Uram Öttues Andras U[ram] altal” (XIV. sz. városi számadáskönyv.)

1604. február 8-án Básta György parancsolja, hogy Szeredai András marosszéki notáriusnak a Pater Jesuiták elrontott Collegiumában volt és Igaz Gáspár által felrontatott ládájából eltékozoltatott vagyona, az Igaz Gáspárnak Kis Gáspár gondviselése alatt levő javaiból elégíttesse ki a kolozsvári városi Tanács. (KLt. Fasc. III. 68.)

1604. A kolozsvári református kollégiumi nagykönyvtár őrizte meg az alábbi két könyvet: 1. A. Galeni Librorum Pars Prima. (Venetiis, 1525.) A könyv címlapjára írt kézírással: „Emericus Sulyok Collegij Soctis Jesv. Claudiop. 1604.” (Ez a sor ki van húzva. A többi bejegyzés azt örököltette meg, hogy Enyedi M. János gyalui pap 1658. november 9-én ajándékozta Apáczai Chierj János teológiai doktornak és professzornak.⁹) 2. Általam fel nem jeyzett című munka címlapján: „Collegij Soc. Jesu Claud. 1604.”

Kétségtelen, hogy a tömegnek a jezsuita templomban, rendházban és kollégiumban véghezvitt pusztítása talán minden mértéket felülmúlt, az építmények falaiban történt rombolása azonban még csak ezután történt igazában, minthogy nemcsak a szegénység kezdette széthordani a felhasználható építési anyagokat: követ, téglát, gerendát, hanem ebben maga a városi tanács járt elől jó példával, ugyanis már a pusztán maradt épületek fundamentumát is bontatni kezdette, miként erre példát a többek között 1617. február 20—24-ről és május 6—13-ról idézhetek: „Bontatua[n] az Farkas Vtczay klastromnal, az fundamentombol keouet, harom emberrel”.¹⁰ (KLt. Unitárius egyháziak számadáskönyve 1617; 34, 36.)

1616. szeptember 22-én „Eodem die Feyerdi Martton papnak adatott B(író) V(ram) Negj posta louat Feyerwarigh Simandj Janos vizj atta[m] Nekj posta penzt fl. 3 den. 50” (Sáfár: 1616, 57. lap.)

Erről a Fejérdi Márton szepesi kanonokról tudjuk, hogy 1616. október 3-án Bethlen Gábor a Kolozs megyei Jegenye falut 2000 forint erejéig

⁹ Adattár II, 501—02.

¹⁰ H. J.: A kolozsvári Farkas utcai templom 1638—47. évi építésének, berendezésének és felszerelésének adattára. (Kézirat II. fejezet.)

neki inskribálta. Majd 1618. május 2-án kelt oklevelében kinevezte őt az erdélyi katolikusok vikáriusává és főesperesévé. Fejérdi volt tehát az első törvény szerinti erdélyi vikárius. De Bethlen azt is megengedte, hogy a jezsuiták Gyulafehérvárt, Kolozsmonostoron, Karánsebesen hivatásuknak élhessenek, iskolákat tarthassanak fenn, a rendtagokat pótolhassák és kicserélhessék.¹¹

Ettől az időtől kezdve, különösen a sáfárok számadáskönyvében mind sűrűbben jelentkeznek a katolikus vonatkozású adatok.

1618. augusztus 5-én „Juta Magyar Orszagbol Palatinus Vramtol Egi Papista Gergelj Pap.” Fejérvárra megyen. (Sáfár 99.)

1618. augusztus 25-én „Juta Vrunktol Egi Istuan newú Jesuita Vrunk kwldj Lengiel orzagban Razman Deakkal”. (Sáfár 111.)

1618. szeptember 1-én „Feierdi Marton Vrunk Expedialuan Nemet Czaszarhoz Vrunk mandatumara Adatot B. V. Koczia Eleiben hat Louat . . . Varadigh”. (Sáfár 116.)

1619. március 3-án „Juta az Lengiel kiraly Gjalogi Praedicatora Antal Pap. Varsoarol megien Czikba”. (Sáfár 5.) Március 4-én „Antal pap az Lengiel Kiralj haczeri papja zekere elejeben attak . . . kett loat Tordaig”. (Sáfár 179.)

1619. április 8-án (a francia követek Kolozsvárt vannak). Ugyanezen a napon „Gergelj Pap B(író) Varamat meg talaltatuan adatot eo keme neki Hust lib(rarum) 6 tt fl.—/.9” (Sáfár. 54.) Április 9-én „Pater Georgj zamara hust lib. 6 tt fl.—/.3.”¹² (Sáfár 56.) Április 10-én „Gergelj Pap zamara hust lib. 4 tt fl.—/.9.” és „Gergelj Papnak es katonajnak husra fl.—/15.” (Sáfár 59.) Külön számolja el április 8-, 9-, 10-én a „Gergelj Pap loa”-nak abrakját. (Sáfár 64—65.)

1619. május 5-én „Juta Vrunktol Fejeruarrol az Lengiel Orzagy Antal Pap. megien Lengiel Orzagba. Harmad magaval”. Május 6-án „Brassaj Georg vizi (Antal papot maga kuczian) 4 loan Nagy Almasig” (Sáfár 77. és 148.)

1619. július 11-én „Juta Fejerdi Marton pap Fejeruarrol Vr[un]k Paranczolattjara Atta[m] Biró V[ram] h(agyásából)” és ugyanezen a napon elszámolva: „Fejerdi Marton papot Vrunk dolgaban jarvan Vizi alkuas zerrint vizza Eniedi Teoreok Tamas, az ki ide hozta atta[m] nekj fl 1/25” (Sáfár 86. és 154.)

1619. augusztus 27-én „Gergelj papnak nehez ut leuen kelle az maga loaj melle Ferencz Deaknak kett loat adnunk Enjedig”. Ugyanezen a napon elszámolva: „Erkezek meg Gergelj Pap Vrunk dolgaban jarua[n]” (Sáfár 88, 190.)

1619. szeptember 19-én „Fejerdi Marton papot vizi Keoreõssi Istua[n] ket loan zekeren Enjedig fizette[m] 2 lotol fl 1/25” (Sáfár 161.)

1622. január 11-én „Kamuti Farkas Gub(ernator) eo Naga heljet Locumtenens leue[n,] Jeoue be Varosunkban az Varmegie giuleseben”. (Sáfár 239.) Ennek az adatnak magyarázatául szolgáljon, hogy Bethlen István kormányzó felesége Csáki Krisztina 1622. január 18-án meghalt s minthogy Bethlen Gábor még nem tért vissza a Ferdinánddal való hadakozás befe-

¹¹ Endes i. m. 241.

¹² Valószínű, hogy a sáfár tévedett, amikor „Pater Georgj”-öt írt „Pater Gergelj” helyett.

jeztéig,¹³ Bethlen István ezért bízta meg a különben katolikus Kamutit az ő helyettesítésével. Ugyanezzel a Kamuti Farkassal kapcsolatban írja ön-életírásában Kemény János, hogy a római császárral való hadakozás után tárgyalásban „volt főcommissarius az fejedelem részéről”. „Ez igen elmés, discursivus, de természetiben rusya, köszvényes és igen negédes, erkölcsös, kegyetlen ember vala; jó deák, olvasott és hatalmas memoriájú ember vala, folyt mint a víz az discursus, de solida conclusiója ritkán volt.”¹⁴

Ugyanide kapcsolom Segesvári Bálint krónikájának Kamuti Farkas testvéröccsével kapcsolatosan feljegyzett adatát: 1629 (?). „22. febr. vivék Kamuthi Balást által Bácsiból Kolosmonostorra temetni az papok kereszttel és gyertya-világnál, kinek halála lött az 1629. septemberben Drágh nevű faluban; kit is kevés ember szeretett és kevés ember mondott jót utána az ő kegyetlenségeiért, ki fejedelem tanácsosa volt, és Doboka vármegyének ispánja.”¹⁵ Úgy látszik, hogy mindkét Kamuthi könyvszerető ember volt, igaz ugyan, hogy a kolozsvári református kollégium nagykönyvtárában Farkas tulajdonát képezett csak egyetlen, Balászt pedig két könyvét találtam, ámde e kettő közül egyik Kepler munkája volt, amelyet későbbben Apáczai könyvtárában látunk viszont.¹⁶

A továbbiakban felsorolom a Szenczi Molnár Alberttel kapcsolatosan részben már bemutatott adatokat,¹⁷ amelyek ide tartozó újabb részleteikkel azonban most már így hangzanak: 1626. július 7-én „Ruttkaj Ferentzj Molnar Alberttel Vrunktol erkezue[n,] es az Cardinalhoz akarva[n] mennj, vrunktol walo Ajandekkal, B. V. h. Attam nekj” ételt, italt s a lovaknak abrakot. — „Eodem Die Ruttkaj Ferenczj B. V. ismet megh találva[n], estwere valami zab feleől. Attam B. V. h. zabott M. 2. 1 p. d. 15. tt fl — den. 30”. — Die 8 Julij Horwatt Istvan erkezue[n] Fejerwarrol masodmagawal, harom Loval az egyk Teőreők 10, es Pazman Peternek kwldj eő Felge Ajandekban B. V. h. attam nekj” ételt, italt s abrakot. Július 9-én „Horwatt Istva[n] minek eleőtte megh indult volna, feőleosteőkeómre nekj attam B. V. h. agiasabol az Vtrais” (Utána más kézzel írva: „Abusus”) — „Eodem Die Az Vrunk Lowatt melliett eő Felge Pazman Peternek kwldéőtt megh patkoltattwan B. V. h. fizettem kett Vy es kett o Patkotol fl — den. 30” — „Idem czinaltattam az Lora valo szerszamhoz egj Ladat Asztalos Balinttal, az Deska varose, az czinalasa tt. fl — den” (Nincsen feljegyezve!) — „Szegett weőttem hozza nro 48. fl — d. 8” — „Az Cziapragh es egieb Lora valo Szersza[m] hogj megh ne vizeszedgiek veőttem takaronak, es megh se cziszolodjek Eőtt singh szeőszh vasznott: 1 p. den. 5. tt fl. — d. 25” (Városi sáfár-számadáskönyv 134, 135, 136.)

1632. március 10-én „Pul(satum) e(st) Sacerdoti Monostoriensi More Jesuitae. M. 4 — fl. 2 den. —” (Klt. Unitárius egyháziak számadáskönyve.)

1634. április 10-én „Welenczej Otas Czezar Vr(amna)k Eo Nagy(sá)ga feo Patikariussa Erkezuen Vr[un]ktol Megien Monostorra, az Pater Curallasara”.

¹³ ETA IV, 189.

¹⁴ Kemény János önéletírása és válogatott levelei. Bp., 1959. 134.

¹⁵ ETA IV, 196.

¹⁶ Adattár II, 502—03.

¹⁷ I. h. I 16.

1636. augusztus 23-án „Bellinus Pal pap megien Feiervarra” Tarkani-
bol érkezett. (Sáfár: 1636, 472, 396.)

1636. szeptember 30-án „Az Monostori Patert hiuatta Urunk Thordara
az sebes Lengieleket giontatni, es kett Borbélis”. (Sáfár 479.)

1634. „Die 11. Decembr(is) Puls: Magn(ific)o D. Cancell(ari)” 8 uttal,
fizettek 4 frtot.

1638. „Die 25. Jan(uarii) puls(atum) e(st) R(e)lictæ Magnifici Dni
Kouaczioczi” 3 uttal. (Mindkét adat az unitárius egyházfiak számadásköny-
véből; az állami levéltárban.)

Az 1634. évbéli adatot értelmezve, idézem Szalárdi feljegyzését: „Ottan
hamar szomorúság éré fejedelmet; mert Kovásóczi István, ki már még Beth-
len fejedelem idejében is számos esztendők alatt az cancellariusi tisztet di-
cséretesen viselte vala az országban, ottan megbetegedvén hamar napok
alatt meghala Görgény várában, ki hogy katolikus volna, teste a kolos-
monostori egyházban temettetett vala. Fejedelemnek olyan hasznos fő uri
hivétül való megvállása nem kicsin kedvetlenségére esék; noha ellenben
azon Kovásóczi familia ez urban fiúágon deficiálván, Görgény vára igye-
nesen fiscus számára foglaltaték.”¹⁸

1647. december 1-én „Erkezek Szatmarrol az Nemetek Papia Giörgi
Pap, megien fogarasba”. (Sáfár: 641.)

1648. december 13-án „Erkezenek ket Olasz Baratok Constantinapoly
feleől jeöttek, Romaban mennek, Vk eő Naga kisirteti tisztessesegen eöket”.
(Sáfár: 371.)

1649. június 12-én „Itt maradua[n] Kőuer Gabor Vr[am,] B. V. P.
Gaz(dálkodtam) megis, papista leuen, Halatt” (Sáfár: 239.)

1651. július 14-én „Mikola Sigmond Ura[m] Leankaia temetesere Sza-
mosfalvan, onnan Monostorra menvén a cerimoniakert.” (Sáfárszámadás-
könyvben a Város szekerezése alcím alatt. 127.)

1651. szeptember 10-én az olasz Augustus Serena: „az Fundalo praeten-
dallia azt hogy vasarnap van, es azon kiuúlis ritkan halhat hűtin valo
praediciot, annak okaert fel megyen Monostorra az praediciotora es me-
sere, az Tegnapi napon iút Franciscus Thamasoual, az Urunk Velenczeben
meneo factorauual edgiut”. (Sáfár 69.)

1651. október 30-án „Erkezek Csikbol Csiki Janos Pap negied magaual
Bathori Andrasne Aszonyom Eő Naga Papia megien Somliora” (Sáfár 128.)

1650. december 29-én „Istuan Pater az Mikhazi Barat erkezen . . . mel-
lette Ununk[na]k ket kesereo uduari katonaya”. (Sáfár)

1658. június 22-én „Egy Papista aszszonynak” harangoztak a kolozs-
vári református templom harangjaival. (Ref. egyházközs. levéltárában.)

1659. október 7-én „Erkezek Tsepreghi Ur(amma)l együt Ur[un-]ktol
maros Vasarhelyről Havasalföldi Christoph Pater, mellyet Ur[un]k eo
Nagga Romaba expedialt keouetseghen az Papahoz.” (Sáfár 59.)

1659. július 6-án Barcsai Ákos fejedelem rendelete Kolozsvár város
tanácsához, amelyben elrendeli, hogy Pater Ferenc kollegáját, kit a Pro-
cessio-járásért 15 nap alatt a városból eltávozni rendelték, szenvedjék meg.
(KLt. Fasc. III. 451.)

1660. március 28-án „Az Nemetek[ne]k uyobban kellel gazdalkodnunk

¹⁸ Szalárdi János Siralmas magyar krónikája. Pest, 1853. 95.

ebedre B. V. P. mivel Husvet napia leven az misere itt marattak es praedicatiot halgattanak.” (Különben karácsony előtt jöttek volt s mennek vissza a Római Császárhoz.) (Sáfár 38.)

1664. május 30-án összeírt vagyonelejtárkönyv a kolozsvári református egyházközség javairól: „Torda utzáb[an] Farkas utza szegeletin vagjon egj fa ház, más helljel edgjutt, melljet kertnek foglaltak hozzája, ez az ház Kováts Mathéjé volt, melljet töb ahoz tartozo egjeb javaival hagjott Testame[n]tumb[an] Ecclesiánknak.” (30/a. levél.) Ez a telek volt Apor Péter idejében a jezsuiták szemináriumának házhelye. Vö. Metamorphosis Transylvaniae: XIII. cikkely: Az Catholica Religiorol.)

1674. március 31-én Kővárba „Jött Kaszoni Pal neuú Canonicus Pap, vrunkhoz valo Csaszar ó Felsege Köuettye”. Majd április 3-án „Ment el az Kaszoni Pal neuú Canonicus Pap Colosvarra, eő klmeuel ment el RácZ Istua[n] Ur[am,] vit Banfi Dyen(es,) Redei Ferencz Urek[na]k, es az Szamos uyvari Tisztek[ne]k szollo leueleket. (Teleki Mihály kővári főkapitány postálkodása.)¹⁹

E két feljegyzéssel összevethető Bánffi Dénesnek 1674. április 7-én Gyaluból Teleki Mihályhoz intézett levele, amely szerint: „Ivanoczki követése merő garazda. Én nem tudom, ennek az Kaszoni paternek relatioi igen ellenkeznek az lengyelek dolgainak folytatásával. Noha Kászoni urammal én még semmit sem szoltam ad partem (az estve érkezvén ide, Kornis uram itt is lévén nem beszélhettem . . .), de én nem hiszem, igaz járatbeli ember legyen. Ha mit többet értek tüle, mint Kegyelmednek referált, tudósítom Kegyelmedet.”²⁰

1674. szeptember 11-én „Kolosvari Papista Scholaba[n] Tanito Mester masod magaual jött”. Szeptember 12-én „Ment el az Kolosvari Papista Schola mester masod magaual.” (Teleki Mhály postálkodásának diáriuma.)²¹

1676. december 25-én „az Paterék Sakacza leanianak” harangoztak egyszer; fizettek 51 denárt. — December 30-án „az Papistas Deaknak” harangoztak kétszer; fizettek fl 1 // 02. (A kolozsvári unitárius egyháziak számadáskönyve.)

1677. március 31-én Fogarason „Volt az Urnal az Francia követh.” (Teleki postálkodása.)

1677. június 8-án „Jeottek Balko Pal Dajka Istua[n] es Farkas Sandor Ur[am]jek Pater Hirco Ur(amma)l.” Június 9-én „Mentek el Balko Pal Dajka Istua[n] es Farkas Sandor Ur[am]jek Pater Herkoual.” Június 12-én „Jót meg Hergo ur[am]” (Teleki postálkodása.) A helyszínét nem tudom megállapítani!

Egy időben vita tárgyát képezte, hogy ki volt a közmondásbeli „Herkó pater”? Mindenesetre azonos lehet az itt megnevezett pappal.

1677. augusztus 14-én „Egi Papistas kis Ember fianak” harangoztak egyszer, fizettek 51 denáriust. (Kolozsvári unitárius egyháziak számadáskönyve.)

1678. január 19-én „Mentek el az Francia Követek Lengyelországban Monai es Nemesani Ur(amé)kal.” (Teleki postálkodása.) E feljegyzés helye:

¹⁹ E diárium a SzNM-ban volt.

²⁰ Teleki Mihály levelezése. Szerk. Gergely Sámuel. VI, Bp., 1912. 581.

²¹ A kolozsvári jezsuita iskola leírását lásd Apor Péter: Metamorphosis Transylvaniae. XIII. cikkely: Az Catholica Religiorol c. fejezetben.

Kővár, ugyanis e napon Teleki ugyaninnen intéz levelet Szepesi Pálhoz, a felső-magyarországi bujdosók egyik főemberéhez. Ebből különben megtudjuk, hogy a látogatók: Boham és Forval lehettek.²² „Ment el a Lengjel Postais Vellek.”

1678. március 7-én „Jeöttek Groff Tökölyi es Petroczi Istuan ur[am]jek. Mentek el Denego es Clano Ur[am]jek az Francziak. Ment el az Uris Veseleenyi Laszlo. Boha[n] es Forval Urekkel Somkutra. A holot voltak az bujdosó Magyaragnak feő feő Rendei az N. Varmegyek[ne]jk Mezei Hadak[na]jk, Vegbeli Vitezek[ne]jk is nagyobb resze. Jeott Musnai Sig(mon)d is oda.” A további feljegyzés szerint 7-, 8-, 9-én Somkúton tartott tractatuson választották Teleki Mihályt fővezérnek. (Teleki postálkodása.)²³

1678. július 17-én „Egi Papistas Assoni leanianak” harangoztak egyszer, fizettek 51 denárt. Szeptember 5-én „Pater Mihalinak” harangoztak egyszer, fizettek 51 denáriust. (A kolozsvári unitárius egyháziak jegyzőkönyve az egyházközség levéltárában.)

Vass József szerint „A gyulafejevári országgyűlés ismét kimondá a közhasznú társulatra a megsemmisülést. Két jezsuita neve ismeretes ez időből: Berkai Györgyé és Szászfenesi Mihályé. Utóbbi mint megyés pap egyedül maradt a kolozsmonostori zárdában, a többiek mind Erdély elhagyására kényszerítették, úgy, hogy 1653. márcz. 5. pater Mihályon kívül nem volt Jezuista a bérczes hazában.”²⁴ A negyedszázados időbeli távolság ellenére is azt hiszem, hogy most a harangokat Szászfenesi Mihálynak húzták meg.

1685. május 9-én Kolozsvárt „Luporum Intra Moenia: . . . Paterek haza”. Mindjárt utána a ref. „Ecclesia haza”. Egyikük sem rovatott meg adóval. (A városi adószedők számadáskönyve az állami levéltárban.)²⁵

1679. február 2-án „Jött az Urhoz ő Kglmehez az Esztergomi Ersek Kővetye”. Majd „Ment el az Ur ő Klme Udvarhoz . . . Item me[n]tek . . . az Ersek kővetye” . . . (Teleki postálkodása.)

Tekintettel arra a körülményre, hogy Teleki február 3-án Sorostélyről ír levelet Barcsai Mihályhoz és Baló Lászlóhoz, úgy látszik, hogy az érsek követe Telekit sorostélyi udvarházában kereste fel. Hihető, hogy valami lényeges ügyben járt itt, mert eltévozása után Teleki mindjárt ment a fejedelemhez, aki hihetőleg Ebesfalván, vagy Fogarason tartózkodott.²⁶

1679. február 27-én „jött az Ola Püspök”. Teleki ezen a napon Sorostélyon van, egyik levelét e napon innen keltezi.

1690—1692-ig „Luporum Intra Moenia . . . Paterek haza.” (Kolozsvár városi dica és 1000 kis köből búza adója számadáskönyvek.)²⁷

1697. június 9-én „Papista Viceine Temettetett egy ifju legénynt”. — 1698. március 13-án „Egy pater professornak” harangoztak. — 1698. augusztus 6-án „A pápista organista gyermekének” harangoztak. — 1699. szeptember 29-én „pápista Viczeinének” harangoztak a kolozsvári Farkas ut-

²² Teleki levelezése VIII, 30—32. (Bp., 1926.)

²³ A többi francia vonatkozású adatot csakis politikai vonatkozásai miatt főlegesen tartom itt felsorolni.

²⁴ Jakab Elek: Kolozsvár története. II, 705. (Bp. 1888.)

²⁵ Vö. az 1664. május 30-án keltezett idézettel.

²⁶ Vö. Teleki levelezésével. VIII, 402—03.

²⁷ I. h. VIII, 406.

cai harangláb Rákóczi-harangjaival. (Veresegyházi István harangoztató-gazda számadáskönyve az egyházközség levéltárában.)

1721. évi Dica könyv szerint a Belső-Farkas utcában van „T. Pater Jesuitak 2 háza és T. Paterek Convictussa.”²⁸ Belső-Közép utcában pedig „T. Pater Jesuitak háza, Ibi Német nyerges, Ibi Papyros árulo Német Gaspar.” (Az állami levéltárban őrzött számadáskönyvekben.)

Úgy látszik, hogy az ide küldött jezsuita rend tagjai magyarellenes idegen nemzet fiaiból tellettek ki most is, mint legtöbbször a múltban is; bizonyoság erre, hogy a Közép utcai házuk lakói nem magyarok, sőt nem is szászok, hanem a Habsburgok elnyomó politikája következtében betelepített németek, vagyis egy német nyerges s egy papirost áruló német boltos.

²⁸ Vö. az 1664. május 30-i és az 1685. május 9-i idézettel.